

PRUGBERGER TAMÁS*

AZ ELŐRELÁTHATÓSÁGI KLAUZULA ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGÉNEK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA A POLGÁRI JOGI ÉS KÜLÖNÖSEN A MUNKAJOGI SZERZŐDÉSES KÖTELMEK ESETÉBEN**

Az új Ptk. a szerződésszegésért fennálló felelősség tekintetében általánossá tette a Bécsi Vételi Egyezmény által bevezetett előreláthatósági klauzulát, amelyet szakmai körökben többen kifogásoltak azzal, hogy a tartós, hosszú lejáratú szerződések esetében alkalmazása problematikus. Egyértelműen ezt az álláspontot vallotta a szakma a munkaszerződéssel kapcsolatban. A tanulmány azt kívánja kimutatni, hogy mind a tartós polgári jogi, mind a munkajogi szerződéseknél a szerződésszegésért fennálló felelősség megállapításánál is alkalmazható az előreláthatósági klauzula.

I. A PROBLÉMAKÖR EXPONÁLÁSA ÉS KÖRÜLHATÁROLÁSA, VALAMINT JOGDOGMATIKAI MEGALAPOZÁSA

A 2012. évi V. törvénnyel érvénybe, és 2014. március közepével hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) a korábban a deliktuális felelősségből és a szerződésszegésből eredő kártérítés egységes elbírálásának a szabályintézmény-rendszerét kettébontotta, és a szerződésszegésért felelős jogalany kártérítési felelősségét a károkozó részéről a kár bekövetkezésének az előreláthatóság alapulvételével szigorúban állapítja meg. Ez a miniszteri indokoláson kívül kiténik a deliktuális felelősség alóli kimentési lehetőségnek a szerződésszegéssel okozott károkért fennálló felelősség alóli kimentési lehetőség összevetéséből. Mindenekelőtt azonban le kell szögezni, hogy a kártérítés alapja mind a deliktuális felelősségnél, mind pedig a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősségnél már nem az adott helyzetben történő általában elvárhatóság, hanem az előreláthatóság. Az elvárhatósági klauzula helyett bejött az előreláthatósági klauzula. A deliktuális felelősségnél a 6:521. § azt mondja ki, hogy nem állapítható meg okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre, és nem is kellett előre látnia. Ezzel szemben a szerződésszegés esetében a szerződésszegő által okozott kárért fennálló felelősség alól a szerződésszegő akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény

* Professor emeritus, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 3515 Miskolc, Egyetemváros.
E-mail: prugberger.tamas@t-online.hu.

** A tanulmányt a szerző Vékás Lajos akadémikus 80. születésnapjára ajánlja.

okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. Ha pedig ilyen alapon a szerződészegő magát kimenteni nem tudja, köteles a tényleges kárt, a 6:143. § (2) bekezdése értelmében pedig az elmaradt vagyoni előnyt és a károsult vagyonában egyéb károkat olyan mértékben megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár a szerződészegés lehetséges következményeként a szerződés megkötésének az időpontjában előrelátható volt.

E két jogszabályhely összevetéséből egyértelműen kitűnik, hogy míg a szerződésen kívüli károkozásnál csak az előreláthatóságtól függ a felelősség, addig a szerződészegésből eredő kártérítésnél az előreláthatóság mellett még az ellenőrzési körön kívüliség is szükséges. Ugyanakkor mind a kettővel kapcsolatosan az is megállapítható, hogy a károkozó jogalanyhoz hasonló típusú jogalanyokkal szemben az általában elvárhatóság objektív kritériuma, ha nem is iktatózott ki, de jelentősen háttérbe szorult, ami bizonyos deliktualis és szerződészegésből eredő károkozási helyzetekben a károkozó számára nagyobb kimentési lehetőséget biztosít. Az által, hogy felelősséget megalapozó tényezőként ott volt a korábbi Ptk.-ban a károkozó jogalanyoknál minden esetben lemérhető „általában elvárhatóság” szerinti kritériumnak való megfelelés vagy annak hiánya, ezért helyesebb lett volna, ha az új Ptk. akként fogalmazott volna, hogy a konkrét károkozóhoz hasonló tulajdonságokkal és képzettséggel rendelkező jogalanyoktól az adott helyzetben milyen előrelátás lenne elvárható. Ami pedig az ellenőrzési kört illeti, az ellenőrzésnek az objektív feltételei nem minden esetben állnak fenn. Ezért az ellenőrzési kört alternatív módon indokolt lett volna egy szélesebb körű feltétellel, a szerződészegőnek a tájékozási lehetőségi körön való kívüliségével is kiegészíteni. Ezt azért is jó lett volna ilyen módon rendezni, mivel a deliktualis felelősségből eredő károkozás esetén a károkozó a 6:519. §-ban foglalt előírások szerint a korábbi szabályozáshoz hasonlóan csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha sikerrel bizonyítani tudja, hogy károkozó magatartása nem volt felróható, vagyis a kártérítés alóli mentesítés vagy a kártérítés összegének a bíróság általi csökkentése a vétkességkimentés (*exculpation*) teljes vagy részleges sikerétől függ. Ehhez pedig annak a bizonyítása kell, hogy a kárcselekmény és az annak alapján beállott kár közötti okozati összefüggés nem, vagy csak jóval kisebb mértékben áll fenn. A szerződészegésből eredő kár megtérítésénél is a kiinduló alap továbbra is a szerződésen kívüli károkozásnál fennálló felróhatóság, ahol a 6:62. § értelmében az általános kártérítés szabályait kell alkalmazni mind a *culpa in contrahendo*, mind pedig a szerződésben elvállalt kötelezettség nem, vagy nem megfelelő teljesítése esetén is. Annyiban azonban szigorodik ennek a kártérítésnek a megítélése, hogy a szerződést kötő félnek, amikor a szerződés megkötésekor a vállalt kötelezettségének a megállapodás szerinti teljesítésére az ígéretét megteszi, annak tudatában teszi, hogy előre láthatólag nem lesz akadálya annak, hogy kötelezettségvállalására vonatkozó ígéretét teljesíteni tudja.¹ A szerződészegés esetében tehát egy tudatosan mérlegelt előreláthatóságról

¹ A szerződéssel elvállalt kötelezettségért való helytállás helyett a vállalt kötelezettség teljesítésének az ígéretnek a betartásával történő helyettesítése, illetve kiegészítése az angolszász jogból került át. V.ö.: SÁNDOR Tamás: „Kódex nélkül (Anglia és a Sale of Goods Acts)” *Európai Jog* 2016/1. 20. Az új magyar Ptk.-ba közvetve, a Bécsi Vételi Egyezményen keresztül került be. V.ö. VÉKÁS Lajos:

van szó, nem úgy, mint a deliktuális felelősségnél, ezért a szerződésszegésért való felróhatóság szigorúbban bírálendő el a kommentár szerint, mint a deliktuális felelősség esetében, ahol egy ilyen mérlegelt előreláthatóság adott esetben fennállhat, azonban nem ez a jellemző.

A szerződéskötés során ugyanis a feleknek módjuk van mérlegelni, hogy az általuk elvállalt kötelezettséget előreláthatóan teljesíteni tudják, vagy sem. Az előreláthatósági klauzula a Bécsi Vételi Egyezmény mintájára került be az Ptk.-ba,² azonban nemcsak az egyszeri vagy pedig a huzamos időre szóló keretszerződéseknél szakaszosan teljesítendő kötelezésekbe, hanem a szakaszos teljesítésekre nem bontható tartós kötetmi jogviszonyokba, sőt a szerződésen kívül történő károkozás elbírálásába is.³ Ennek a megoldásnak a helyességét a magyar jogirodalomban többen vitatják éppen arra hivatkozással, hogy az olyan tartós szerződéseknél, mint amilyen a bérlet, a haszonbérlet vagy a munkaszerződés és részben a hozzá hasonló, meghatározott havi járadék szerű munkabérfizetéshez hasonló honoráriumként ellentételezett tartós vállalkozási vagy megbízási szerződés, az egymástól el nem határolható folyamatos helyállások miatt az előreláthatóságot nem lehet rövid szakaszokra bontani. Egy bérleti-, haszonbérleti vagy munkaszerződésnél ugyanis nem lehet előre látni, hogy bizonyos szituációk időközi felmerülése során miként fognak azokra a felek egymás irányában reagálni. Nem véletlen ezért, hogy Fuglinszky is a kártérítésről szóló monográfiájában az előreláthatóság vonatkozásában azokról a tartós szerződésekről szól, amelyek teljesítési szakaszokra bonthatók, és olyan tartós szerződésekkel nem foglalkozik, ahol ilyen szakaszolás egyik oldalon sem merül fel, hanem a teljesítések folyamatosan egymásba olvadva jelennek meg mind a két fél esetében.⁴ Egyértelműen ilyenek az előbb felvázolt szerződéstípusok, amelyek vonatkozásában a munkaszerződésre koncentrálva az előreláthatósággal és részben az ellenőrzési körön kívüliség követelményével kapcsolatosan Kun Attila, Sipka Péter, Nadas György, valamint Kenderes György velünk együtt felvetett.⁵

„Külső minták hatásai az új Polgári Törvénykönyvben” in NOCHTA Tibor – FABÓ Tibor – MÁRTON Mária (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem ÁJK 2013) 580–581.

² VÉKÁS (1. lj.).

³ V.ö.: FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog* (Budapest: HVG-ORAC Kiadó 2015) 176–177.

⁴ FUGLINSZKY (3. vj.) 176–177.

⁵ DELI Petra Eszter: „Gondolatok a Munka Törvénykönyve tervezetéhez a munkáltató vétkes károkozásáért való felelősségéhez” *Miskolci Jogi Szemle* 2011/2. 135–136.; KUN Attila: „A munkáltató kártérítési felelősségének főbb vonásai az új Munka Törvénykönyvében” *Munkajogi Szemle* 2012/4. 83., 85.; SIPKA Péter: „Az előreláthatóság problematikája a Munka Törvénykönyvéhez fűződő jogalkotási szándék és a bírói gyakorlat összefüggésében” *Magyar Jog* 2017/7–8. 405–409.; NADAS György: „Működési kör vagy ellenőrzési kör, a kimentés megváltozott szabályai” *HR & Munkajog* 2013/7. 393–400.; NADAS György: „Az előreláthatósági klauzula megjelenése a kárfelelősségi szabályok között” in SZALMA József (szerk.): *A Magyar Tudomány napja a Délvidéken*, 2013. Konferenciakötet (Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság 2014) 229–230.; PRUGBERGER Tamás – KENDERES György: „A munkaviszony keretében fennálló felelősség új szabályainak egyes problémáiról” *Magyar Jog* 2013/7. 393–400.; KENDERES György – PRUGBERGER Tamás: „Változások a munkajogi kártérítési felelősségben” *Pro Futuro* 2014/2. 148.; KENDERES György: „Gondolatok és felvetések az új Munka Törvénykönyve általános rendelkezéseire és felelősségi szabályaihoz” *Gazdaság és Jog*, 2013/9. 15–19.; PRUGBERGER Tamás: „A munkajogviszonyból eredő kártérítési

Fuglinszky Ádám és Vékás Lajos is egyértelműen, a törvényszöveggel összhangban azon az állásponton van, hogy az előreláthatóságot, vagyis azt, hogy a szerződést kötő felek a szerződéssel elvállalt kötelezettségeiket miként tudják teljesíteni, azt a szerződéskötéskor, nem pedig a szerződésszegéskor fennálló helyzet, körülmények alapján kell vizsgálni. Vékás még azt is megjegyzi, hogy az előreláthatósági követelményt nem a konkrét szerződésszegőre vonatkoztatva kell vizsgálni, hanem hogy egy hasonló helyzetben álló személytől mi lett volna elvárható a szerződés megkötésekor.⁶ A fent felsorolt munkajogtudományban járatos szerzők ezzel kapcsolatosan egyöntetűen felvetették, hogy a munkaszerződéssel létrejövő munkajogviszony olyan jellegű, ahol az előreláthatóságot, vagyis azt, hogy a felek miként fogják kötelezettségeiket teljesíteni vagy megszegni, és miként fognak jogaikkal élni, vagy visszaélni, azt előre nem lehet megállapítani. Ezt legélesebben Nádas György és Sipka Péter fogalmazta meg.⁷ Itt a munkajogtudománnyal foglalkozó szerzők az előreláthatósági klauzula általános jellegű alkalmazhatóságát kérdőjelezzik meg, ami mindenekelőtt a munkaszerződés-szegésnél, de a többi, nem szakaszos, hanem folyamatos jellegű tartós szerződésnél is fennáll.

Ezt az ellentmondást a munkaszerződések vonatkozásában a közelmúltban a Kúria Munkaügyi Kollégiumának az 1/2018. számú véleménye oldotta fel az alsó bíróságok számára kötelező jelleggel, ami irányt mutathat a többi folyamatos tartós szerződések esetében is az előreláthatóság megítélésére. Ez adja meg az aktualitását, hogy az előreláthatóság problematikája újból napirendre kerüljön annak ellenére, hogy immár közel nyolc év eltelt az új Ptk. hatálybalépése óta. Az 1/2018 (VI. 25.) KMK. vélemény II. és III. pontja kifejezetten a munkajogi, és azon belül a munkáltató szerződésszegéséből eredő kártérítés elbírálásánál jelentkező ellenőrzési kör és az előreláthatóság kérdésével foglalkozik. E szerint a munkáltató munkabaleset esetén a kártérítés alól akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy az az ellenőrzési körén kívül következett be, és az ellenőrzési körén kívül eső körülmény egyben olyan, amelylyel nem kellett számolnia, és nem volt tőle elvárható, hogy a károkozó körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. A „nem kellett számolnia” feltétel alkalmazásakor a munkáltató milyen gondosságot tanúsított jogainak gyakorlása és kötelezettségei teljesítése során. Számolhatott-e ekkor ésszerűen a károkozó körülmény valószínű bekövetkezésével, vagy sem. A korábbi Mt. szerinti főszabályként érvényesülő *vis maiorra* alapozott kimentési lehetőség csak akkor áll fenn, ha a munkavállaló kárát a munkáltatóra vetített kizárólagos és elháríthatatlan magatartása okozta. A munkáltató – és ez a lényeges – egészben vagy részben akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a bekövetkezett kár „a károkozás idején nem volt előrelátható”. Probléma ezzel kapcsolatban csak az, hogy a Ptk. az előreláthatóságot a szerződés megkötésének az időpontjára teszi azzal, hogy előre kell mérlegelnie a szerződés-

felelősség újraszabályozásának néhány problematikus vonása a 2012. I. törvényben” *Gazdasági Élet és Társadalom*, 2014/I–II. 147., 149., 153–154.

⁶ VÉKÁS Lajos: „Előreláthatósági klauzula a szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél” *Magyar Jog* 2002/9. 513–526.; VÉKÁS (1. lj.); FUGLINSZKY Ádám: „Az előreláthatóság egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előre látnia” *Magyar Jog* 2011/7. 412–425.

⁷ Lásd: NÁDAS (5. lj.); SÍPKA (5. lj.).

kötő félnek, hogy amit vállalt, képes-e teljesíteni. A munkaszerződés és a folyamatos jellegű tartós szerződések esetében – mint amilyen pl. a bérleti szerződés – a szerződésszegés bekövetkezése előre egyik fél számára sem látható. Az előreláthatóság legfeljebb csak akkor jöhet számításba, ha a munkahely munkavédelmi önértékelésénél a munkáltató veszélyes körülményt veszélytelennek vagy súlyosan veszélyeztetőt csökkent veszélyességűnek értékel, bízva abban, hogy baleset nem következik be. Ha a munkabaleset mégis bekövetkezik, itt az előreláthatóság ténylegesen fennáll. Ilyen helyzet azonban az esetek kisebb részében fordul elő, és az előreláthatóság tényleges fennállása legtöbbször csak áttételesen, közvetve jelenik meg, ami elkerüli mind a szakértő, mind a bíróság figyelmét. Lényegében a Kúria munkaügyi kollégiuma egy fikcióval oldotta fel azt az ellentmondást, ami a polgári jogi és a munkajogi szerződésszegés tekintetében az előreláthatósággal kapcsolatosan feszült, és amely szerintünk látenszen most is feszül a folyamatosan tartós polgári jogi kötelek esetében is. Bizonyos mértékig feloldható ez az ellentmondás azzal, ha a szerződésszegés, illetve a károkozás idején a bíróság által vizsgálni előírt előreláthatóságot nemcsak előre, hanem hátrafelé is értelmezve olyként szemléljük, hogy bekövetkezett kárt okozó szerződésszegésből visszamenőlegesen milyen elvárható előreláthatóság nem került figyelembevételre a szerződésszegésével kárt okozó részéről. Az előreláthatóság problémája – a munkajogviszonyban mind a munkavállalót a munkáltatója, mind a munkáltatót a munkavállalója részéről érő kárnál, mind pedig a tartós szerződéseknél a szerződésszegésből eredő kárfelelősség előreláthatósági alapon történő megítélésével kapcsolatos követelménynél jelentkező ellentmondás – csak így ítéhető meg. Ezért, e munkaügyi kollégiumi vélemény iránymutatása figyelembevételével, indokolt lenne hasonlót alkotni a munkavállalói kárfelelősségre és a folyamatosan tartós polgári jogi szerződésekre vonatkozót is.

Az előreláthatósági klauzula bekerült a szerződésszegés jogkövetkezményeinek elbírálásával kapcsolatosan a Ptk.-ba, és lehet, hogy indokolt, ha nem is teljes egészében, hanem csak részben a munkaszerződés-szegés munkajogi elbírálása esetében is. Azt már korábban is a polgári jogi szakirodalomban külföldön és belföldön egyaránt többen bíralták, hogy a károkozásnál túlhaladott a vétkességnek és annak két fajtája szerint a büntetőjogi szemlélettel egyező szándékosság és a gondatlanság alapján történő elbírálása. Ezen a téren a francia civilisztika tette meg az áttörést. Szalma József „Az okozatosság és polgári jogi felelősség” című könyvében kimutatta, hogy a francia bírói gyakorlat a Code civil 1882. és 1883. cikkelye alapján az okozatosság és a szándékosság, valamint a gondatlanság helyett károkozóknak felróható kívánság vagy előreláthatósági lehetőség alapulvételével bírálja el a felelősséget. Az elbírálásnál nem mellőzhető felróhatóság vizsgálatánál a bírói gyakorlat az okozatosságra mint nem mellőzhető felelősségi alapra a „pszichikai” előreláthatóság, vagyis a büntetőjogból átvett gondatlanság helyett a 1384. cikkely szerinti „logikai” előreláthatóságra alapozza a felelősséget.⁸ A francia kártérítési felelősség-

⁸ SZALMA József: „Okozatosság és polgári jogi felelősség” (Miskolc: Novotni Alapítvány 2000) 36–37.; hivatkozva részéről ANDRE LUCAS (szerk.): *Code civil I–II.* (Paris: LITEC 1996–1997) Chaptire II. (Des delits et quasi delits, art 1832. 705.; továbbá RENE SAVTIER: *Traite de reponsabilite civil en droit Francais* (Paris: Pichon & R. Durant 1951) 57–58.

tan elindította a polgári jogi vétkességfogalom objektivizálását a „tudnia kellett volna” általános elvárhatósági kategóriájának a konkrét helyzetre való alkalmazásával, a gazdasági forgalom biztonságának a követelménye alapján, amire mindenkinek figyelemmel kell lennie, amikor szerződést köt. Marton Géza is erre figyelemmel az okozatosság primátusa mellett a „forgalomban elvárható gondosság alapján történő szerződéskötést” várta el a felektől, átvéve a franciaországi szemléletet, bírálva a szubjektív kritériumok vizsgálata alapján ítélező *adequat causalitas* okozatossági szemléletet. A szubjektív alapú *adequat causalitas* tan bírálata – amely elsődlegesen és sokáig a germán jogrendszerek kártérítés megítélési szemléletére volt jellemző – azonban már Marton Géza idejében is megjelent. Nemcsak Marton Géza, hanem egyes német civilisták a gondatlanságot a polgári jogi szerződésszegésnél úgy kezdték értelmezni, hogy a szerződést „gondatlanul” megszegő elmulasztotta a forgalomban elvárhatóan megkívánt gondosságot. Ennek figyelembevételével nyilatkozott Marton Géza úgy, hogy a polgári jogi kártérítési felelősség területén a vétkesség el kell, hogy vesztse uralkodó pozícióját. A vétkesség nem lehet kártérítési alap, és csak a kártérítés mértékére gyakorolhat befolyást.⁹ A német jogba ez a szemlélet nem is annyira a francia, mint inkább az amerikai jogtudomány hatásként került be, a környezetvédelemmel kapcsolatos kártérítésen keresztül, amely az USA-ban és most már Németországban is a kauzalitási láncolat egészét vizsgálja, és minden jogalanyt felelőssé tesz, amely vagy aki ebben a láncolatban károkozó tényezőként részt vesz.¹⁰ Ezt a Günter Hager által előadott szemléletet mi is szeretjük volna Magyarországon meghonosítani, egyelőre a környezeti és természeti károkozások terén,¹¹ azonban e törekvésünk nem talált követésre. Ugyanígy visszhang nélkül maradt a Bakács Tibor és Szentgyörgyi Rezső által tíz évvel ezt megelőzően leírt hasonló álláspont is, akik a Balaton vizét, élő és élettelen környezetét az 1960-as és 70-es években a szűk látókörű és nem átgondolt beavatkozásaikkal jelentős mértékben károsító és a károkozásban közreműködő hatóságok, állami és szövetkezeti gazdasági szervezetek szerepét feltárták, káros intézkedéseik láncolatos sorrendje szerint.¹² Mindezt figyelembe véve magánjog-elméleti szempontból is lépést jelentett, hogy a Vékás Lajos által vezetett kodifikációs bizottság a Ptk. deliktuális és szerződésszegésből eredő kártérítési felelősségi rendszerébe beiktatta az előreláthatósági klauzulát, amely szerintünk a szerződésen kívül károkozásnál is releváns, igaz kisebb mértékben, mint a szerződésszegésből eredő kártérítésnél. Így a frankofonlatin és a germán jogrendszerekben is korábban uralkodó pozícióban volt *adequat causalitas* szerinti felelősségértékelés helyébe az objektivizált kauzalitás és a kau-

⁹ MARTON Géza: „Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból” in SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog, IIV. kötet, Kötelmi jog különös része* (Budapest: Grill Károly Könyvkiadó Vállalat 1942) 842.; Uő. *A polgárjogi felelősség* (Budapest: Triorg 1993) 86–87.

¹⁰ GÜNTER HAGER: „Umweltvertraglichkeitsprüfung und Umweltabsprachen” in PAWEŁ CZECHOWSKI – REINHARD HENDLER (szerk.): *Umweltrecht in Mittel- und Osteuropa. Warschauer Gespräche zum Umweltrecht* (Stuttgart: Boorberg Verlag 1993) 39–44.

¹¹ FODOR László – PRUGBERGER Tamás: *A környezetjog rendszere, elméleti és gyakorlati kérdései* (Budapest: Neotip Bt. 1996) 217–226.

¹² BAKÁCS Tibor – SZENTGYÖRGYI Rezső: *A környezetvédelmi felelősség a Balaton Régió vizsgálatá alapján* (Veszprém: MTA Veszprémi Bizottsága 1980).

zálítási láncolat vizsgálata lépett Magyarországon is. Ennek alapul vételével szükséges pontosítani Csöndes Mónikának azt a nézetét, miszerint az előreláthatósági klauzulának a polgári jogi kártérítési felelősség értékelésébe történt beiktatásával a kauzalitás elveszti a jelentőségét.¹³ A kauzalitás nem, hanem csak a szubjektív jellegű *adequat causalitas*. Az objektív jellegű, akár láncolatosan jelentkező kauzalitás jelentősége viszont nő. Ez kiolvasható a már bemutatott 1/2018 (VI. 25) KMK véleményből is, amelyhez hasonló a munkavállalói felelősségre, valamint a szerződés-szegésből eredő és a deliktuális felelősséget érintően is érdemes volna elkészíteni.

II. A PROBLÉMAKÖR FELVÁZOLÁSA ÉS MEGOLDÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A POLGÁRI JOG TERÜLETÉN

Az eddigi jogelméleti áttekintés után először azokat a tartós szerződéseket kívánjuk néhány vonatkozásban az előreláthatósági klauzula szempontjából megvizsgálni, ahol a szolgáltatás teljesítése csak az egyik oldalról jelentkezik szakaszosan és visszatérően, végül pedig egy utolsó szolgáltatással a szerződés megszűnik. Egyértelműen ilyen jellegű szerződés a kölcsönszerződés, főleg a pénzügyi hitelszerződés, a részletre történő vétel, a lízingszerződés, valamint minden olyan szolgáltatással kapcsolatos szerződés, ahol a pénzbeli ellentételezésre részletfizetéssel kerül sor. Itt és általában innen levezetve más szerződések esetében is fennáll az előreláthatóság vizsgálata, amelyet a jóhiszeműség és a rosszhiszeműség oldaláról egyaránt szükséges vizsgálni. Az a fél, amelyik a részletfizetések, így pl. a felvett kölcsöntörlesztés és a szerződésbe foglalt kamat fizetése tekintetében vállalja, hogy a hiteligylet megkötésekor fennálló gazdasági, egzisztenciális és egyéb körülményei változatlan fennállása mellett szolgáltatásait huzamosan teljesíteni tudja, azonban a körülmények időközben tőle függetlenül és neki nem felróható megváltozása esetén, joggal kérheti a bíróságtól is a szerződés olyan jellegű módosítását, hogy a teherbírásiának megfelelően a szerződésben vállalt kötelezettségei módosításra kerüljenek.¹⁴ Az ilyen szerződő fél esetében azonban az előreláthatósági körülményt a jóhiszeműség oldaláról is vizsgálni szükséges, mivel előfordulhat a részéről nem nyilvánosan szerzett olyan információ, amely várhatóan olyan gazdasági vagy egyéb helyzetet hoz, amely mellett a másik fél nem tud teljesíteni, és így a részletfizetés alóli mentesülés mellett még kártérítést is igényelhet.

Ez az eset viszonylag ritkábban fordul elő, az ellenkezője viszont jóval gyakoribb, amikor szolgáltatást iparszerűen nyújtó cég blankettaszerződéssel vagy anélkül, de a szakmájából eredő információk birtokában nyújt kamattal egybekötött részletfizetés ellenében rosszhiszeműen szolgáltatást, mivel tudja, hogy a gazdasági és/vagy a pénzügyi helyzet a kamat- és részletfizetésre kötelezett terhére változik meg, és ennek a terheit a másik félre ruházza át. Ilyen esetben egyértelműen előreláthatósági rosszhiszeműség áll fenn. Eklatáns esete volt ennek a bankok részéről az akkori

¹³ CSÖNDES MÓNKA: Előre látható károk? – Az előreláthatósági korlát hatása szerződésszegési kártérítési jogunkra. Doktori értekezés (Budapest: ELTE 2016).

¹⁴ Ptk. 6:191. és 192. §.

kormány által is támogatott devizahitelezés, ahol a bankok annak tudatában kötötték meg a hitelekkel a devizakölcsön-szerződéseket, hogy a devizában megállapított valutaárfolyam-ingadozás kihat a kamat összegére, és az ennek alapján változhat, amit a hitelesnek viselniük kell (6:191. § 4. bek.).¹⁵ Egyértelműen látható volt, hogy a devizahiteles túlnyomó része az ilyen módon igen jelentősen megemelkedett kamatösszegeket nem fogja tudni fizetni, és a bankok a hitelesek jelentős részének fizetéseképtelenné válása miatt vagyontárgyaikat – főleg ingatlanaikat – áron alul, végrehajtás útján megszerezhetik.¹⁶ Ilyen helyzet bármilyen olyan üzletszerű szolgáltatásnyújtó cég esetében fennáll, amelyik előre gyártott blankettákkal köti meg a szerződéseit, és ennél fogva a laikus fogyasztót olyan kikötésekkel terheli meg, amelyek azok érdekeit durván sértik. Gyakran ezek a cégek a szolgáltatást igénybe vevő fogyasztót a blankettában elrejtve úgy terhelik meg, hogy fel sem hívják azokra a szerződést aláíró fogyasztó figyelmét, és ennél fogva teljesítési ígéretének az előreláthatósága fel sem merülhet. A blanketta- és a fogyasztói szerződésekre nézve a laikus felet, illetve a fogyasztót a korábbi Ptk.-hoz hasonlóan az új Ptk. is megfelelően védi a 6:77. §-tól a 6:87. §-ig terjedő előírásokkal. Ezekben az esetekben a laikus szerződéskötő részéről az előreláthatóság rosszishizemű befolyásolása vélelmezhető a szakmai tapasztalatokkal felvértezett szolgáltatóval szemben, amely vélelmet neki kell megdöntenie, ha ebből eredő vélelmezett ódiuma alól szabadulni akar (*presumptio iuris*).¹⁷ Lényegében ezen az alapon nyertek meg pereket azok a devizahitelesek, akik a velük devizahitel-szerződést a rosszishizemű előreláthatóság tudatában blankettaszerződés formájában megkötötték, és lényegében ennek a figyelembe vételével hozta meg a Kúria az összes devizahitel-szerződés jogkövetkezményeire kiható 6/2013. számú jogegységi határozatát.¹⁸

Még általános jelleggel itt szükséges megemlíteni, hogy az új Ptk. is változatlanul meghagyta a veszélyes üzemi felelősséggel kapcsolatos szigorú felelősségnek a korábbi Ptk.-ban is meg lévő, szigorúbb kimentési lehetőséget adó előírásait, amelyet megítélésünk szerint a szerződések esetében is alkalmazni kell. Ez leginkább a közszolgáltatási szerződések körében fordulhat elő a leggyakrabban, valamint olyan szolgáltatásoknál, ahol a szolgáltató a megrendelőt a tevékenységével fokozott veszélynek teheti ki. Ilyen tevékenység pl. amikor a gázszerelő gázszereléssel kapcsolatos szolgáltatást végez vállalkozási szerződés keretében a megren-

¹⁵ Mindennek pénzügyi és gazdasági jogi elméletét adják azok a devizahitelezési írárok, amelyek a devizahitelezés közgazdasági és pénzügyelméleti vonatkozásait tárgyalják: LENTNER Csaba (szerk.): *A devizahitelezés nagy kézikönyve* (Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó 2015).

¹⁶ KOTZ László – PRUGBERGER Tamás: „Bankcsaták, bankháborúk” *Kapu* 2011/1. 30–32.; KOTZ László – PRUGBERGER Tamás: „Banktrükkök a társadalom ellen” *Kapu* 2011/9. 24–25., 2011/10. 14–17.

¹⁷ Bővebben lásd: PRUGBERGER Tamás: „Az egyedileg nem tárgyalt tisztességtelen szerződési feltételek értelmezése a hazai és az uniós magánjog fogyasztóvédelmi, gazdasági verseny és hitelezésszabályai vetületeiben” in LENTNER Csaba (szerk.): *A devizahitelezés nagy kézikönyve* (Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó 2015) 337–364.

¹⁸ KOTZ László – PRUGBERGER Tamás: „A devizahitelesek helyzete és a Kúria december 16-án kelt jogegységi határozata” *Kapu* 2014/1. 75–76.; TÉGLÁSI András: „A devizahitelezés problematikája és kezelésének alkotmányos keretei az Alkotmánybíróság gyakorlata tükrében” in LENTNER Csaba (szerk.): *A devizahitelezés nagy kézikönyve* (Budapest: Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó 2015) 315–336.

delő részére, és ilyen még a radioaktivitással összefüggő vállalkozási szolgáltatások sokfélesége is. Sőt, megkockáztatjuk azt is, hogy minden olyan tevékenységgel, így a fuvarozással és a személyszállítással összefüggő olyan közlekedési eszközökkel végzett szolgáltatásnál, mint amilyen a vasúton, távolsági és turista-autóbuszon, repülőgépen vagy hajón történő, szerződésen alapuló személyszállítás, olyan polgári jogi szerződésnek kell tekinteni, ahol a kárkockázat előreláthatósága a fokozott veszély fennállása következtében kódolva van. Ezért az ilyen szolgáltatásokkal összefüggő szerződések esetében nem az előreláthatóság fennállásának vagy fenn nem állásának a ténye, hanem a szolgáltatás veszélyes üzemi jellege a releváns a szerződésszegés esetében.

A munkaszerződést is érinthetik, sőt közel állnak a munkaszerződéshez azok a szabályok, amelyeket a 6:540-tól a 6:543-ig terjedő szakaszokban fogalmazott meg a jogalkotó. E szerint, ha egy szerződés teljesítését elvállaló cég a megrendelőjének az alkalmazottja, tagja vagy vezető tisztségviselője által okoz kárt, főszabályként a cég felel szerződésszegési alapon a kárárért, ahol az előreláthatóság a károsult fél szempontjából irreleváns. Ezért nem képezheti kármérséklési szempontból vizsgálat tárgyát, hogy a kötelezett cég, illetve munkáltató a teljesítésre miért pont azt az alkalmazottját vagy tagját választotta ki, aki a kárt okozta. Ez legfeljebb csak akkor jöhet számításba, ha a megrendelő vagy a megbízó előre látta, hogy a vállalkozó, illetve a megbízott által a teljesítésre kiválasztott személy nem lesz megfelelő, és erre figyelmeztette a szolgáltatás nyújtására kötelezettet, aki ennek ellenére a kötelezettség teljesítését mégis az eredetileg kiválasztottal végezteti el. A főszabály azonban alkalmazott és tag esetében ilyenkor is az, hogy a megrendelő/megbízóval szemben a cég felel, ami alól csak szándékos károkozás esetében áll fenn kivétel, mivel ilyenkor egyetemleges felelősség áll fenn, csak úgy, mint abban az esetben, amikor a cég vezetője okozza a megrendelőjének a kárt. Ezekben az esetekben az előreláthatóság a cég és a nevében eljáró alkalmazott, munkát végző tag, illetve vezető tisztségviselője közötti felelősségnél jelentkezik. Ezért a felelősségi szabályokat az alkalmazott és a munkaszövetkezeti tag tekintetében a Munka törvénykönyve (Mt.), és a Szövetkezeti törvény (SzVt.), a társasági tag, illetve a vezető tisztségviselő tekintetében a Ptk. 3:107. és 3:117. szakasza tartalmazza érintőlegesen. A konkretizálást az egyes társasági típusok belső szabályzatainak a tagok és a vezető tisztségviselők jogairól és kötelezettségeiről, valamint az esetleges munkatevékenység végzéséről és díjazási módjáról szóló előírásai tartalmazzák.

III. A PROBLÉMAKÖR ELEMZÉSE A MUNKAJOG TERÜLETÉN ÉS MEGOLDÁSÁRA IRÁNYULÓ KÍSÉRLET

Ezzel egyúttal el is jutottunk a munkaszerződéshez, amely szűkebb értelemben a munkáltató és a munkavállaló közötti olyan munkavégzésre kötött szerződését tartalmazza, ahol a munkáltató irányítása és útmutatása, valamint ellenőrzése mellett kell a munkafolyamatokat elvégezni, és a szerződésben meghatározott időkereten belül a munkavállaló számára rendelkezésre állni. Minthogy e munkaszerződésben a

munkavállaló az alárendelt fél, és a munkáltatónak mintegy hűséggel tartozik, mert a munkabérrel nemcsak róla, hanem a munkavállaló által eltartott családtagjairól is gondoskodik, egzisztenciálisan a munkáltatótól függő helyzetben van. Azzal pedig, hogy a munkavégzés elszemélytelenedett tömegmunkává vált, ahol egy munkáltató cégén belül sokan dolgoznak, megszűnt a szolgálati jogviszony familiáris jellege, és a munkáltatók a minél nagyobb nyereség és haszonszerzés érdekében igyekeztek minél kevesebb bérért és minél hosszabb munkaidőn belül, minél magasabb munkanorma felállítása mellett a munkavállalóikat dolgoztatni. Ennek ellensúlyozása érdekében alakultak meg a munkavállalói érdekvédelmi szervezetek, vagyis a szakszervezetek, amelyekkel szemben védekezésképpen megalakultak a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek is. A közöttük a munkavállalók érdekeinek a védelmi igényeiről folyó tárgyalások eredményeként megjelentek a szakszervezetek és a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek részéről, vállalati szinten pedig az ott érdekvéppiselettel rendelkező egy vagy több szakszervezet és a vállalatvezetés által megkötésre kerülő kollektív szerződések, üzemben belül pedig az üzemi vezetés és az üzemi kollektívát képviselő üzemi tanács között létesülő üzemi megállapodások.¹⁹

A kollektív szerződésben a felek meghatározzák azokat a munkavállalói érdekeket védő alapelőírásokat, amelyeket a munkaszerződések megkötése során figyelembe kell venni, és amelyektől a munkavállalók hátrányára eltérni nem lehet. Ezzel szemben az üzemi megállapodás arról szól, hogy az üzem dolgozói által megválasztott üzemi tanács az üzem vezetésébe, a munkahelyek egészség- és balesetvédelmi kialakításába milyen módon szólhatnak bele. Ilyen értelemben a munkaszerződés tágabb értelemben is felfogható, amely a munkáltató és a munkavállaló között létesülő munkaszerződésen felül tartalmazza a kollektív szerződést és az üzemi megállapodást is.²⁰ E két utóbbi szerződést úgy is felfoghatjuk, mint a blankettaszerződéseknel azok „populáris akció” jellegű bírósági megtámadásához, valamint a laikus fogyasztók részére üzletszerű szolgáltatásokat végzők szerződései egy részének fogyasztóivá minősítéséhez hasonló, szintén a gyengébb felet, vagyis a munkavállalót védő eszközként.

Mármost, ami az individuális munkaszerződés megszegéséből eredő kárfelelősséget illeti, a munkáltató kétféle módon okozhat kárt a munkavállalójának. Vagy a munkavégzés során munkabalesettel, vagy azzal, hogy a munkavállaló által szokásosan bevitelre kerülő személyes használati tárgyai a vállalaton belül annak ellenére vesznek el, hogy a munkáltató által előírt megőrzési, elzárási előírásoknak eleget tett. Ha viszont a munkavállaló úgy látja, hogy a munkáltatónál a szokásos tárgyak megőrzése nincs kellően megoldva, kármegelőzési kötelezettsége alapján ezt a munkáltató irányában jeleznie kell, és ideiglenes megoldást igényelhet a munkáltató költségére. Ugyanakkor a munkáltató részéről az egész személyzet és annak

¹⁹ Richard RAM: „Gewerkschaften und Arbeitsrecht wend der Kaiserreichs” *Zeitschrift für Arbeit* 1995/9. 581. ff; Reinhard RICHARDI: „Der Mitbestimmungsgedanke in der Arbeitsrechtordnung” in: *Das Arbeitsrecht in Gegenwart. Jahrbuch*, 93. Reie [é.n.].

²⁰ A német munkajogelmélet a kollektív szerződést így is használja, mely átfogja a tarifa szerződést és az üzemi megállapodást is. Vö.: Wolfgang ZÖLLNER – Karl-Georg LORITZ – Curt Wolfgang HERGENRÖDER: *Arbeitsrecht* (München: C.H. Beck Verlag ©2008) 73–74. (7. II. 2.b).

valamennyi munkavállaló tagja igényelheti, hogy kellő előrelátással valósítsa meg a munkahelyre szokásosan bevitt tárgyak megőrzését. Ha pedig a szokásosaktól eltérően indokolt és méltányolandó nagyobb értéket nem rendszeresen, hanem kivételesen indokolt esetben kíván bevinni a munkavállaló, azt előzetes bejelentés és biztonsági megőrzésre jogosult átadni, amit megítélésünk szerint a munkáltató csak akkor utasíthat vissza, ha objektíve nincs olyan lehetősége, amely mellett előrelátható módon a biztonságos megőrzést meg tudja valósítani, mert erre nincsen felkészülve. Ilyen esetben a munkavállalónak más megoldást kell keresnie, de olyan álláspont is elfogadható, sőt indokolt elfogadni, miszerint a munkáltatónak ilyen esetekre is fel kell készülnie a hosszú távú előreláthatóság alapján, és nemcsak távolléti díj, hanem átlagkereset kifizetése mellett mentesítenie kell munkavállalóját a munkahelyi jelenlét alól. Tipikus ilyen eset, amikor a lakást vásárolni akaró munkavállaló még reggel a bankból ki tudja hozni a pénzt, azonban arra nincs ideje, hogy a lakásban hagyott pénzüsszegért a munkaidő letelte után hazamenjen, mert még aznap délután az ügyvédi irodába kell mennie, hogy aláírja az ingatlan-adásvételi szerződést, és egyben kifizesse az ügyvéd jelenlétében annak vételárát az eladó részére. Noha a munkavállaló szokásos és nem szokásos javainak a munkahelyre a munkáltató tudtával történő itt bemutatott beviteli módjával kapcsolatosan a *custodia*-felelősség speciális, a szállodai letéti felelősség analógiája forog fenn, a munkáltató az Mt. 168.§-ába foglalt vétkességtől független objektív felelőssége alól az Mt. 166. § (2). bek. a.) pontja alapján akkor mentesülhet, ha a kárt az ellenőrzési körén kívül eső olyan körülmény okozta, amellyel nem kellett számolnia, és nem volt várható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. Minthogy ez a szabály jogdogmatikailag megfelel a már bemutatott speciális letéti szerződés analógiájának, ahol a szobában lezárás nélkül hagyott ruhaneműk eltűnéséért a szállodatulajdonos felel, viszont a biztonsági elzárás nélkül a szobaasztalon hagyott értéktárgyakért és pénzért, valamint bankkártyáért nem. Ha nincs biztonsági zárral zárható széf, az ilyen értékeket a szállodai recepción kell megőrzésre leadni. E nélkül a szálloda a felelősség alól mentesül.

Ettől teljesen eltér a munkavállalót a munkavégzés közben érő károsodás, amely legtöbbször munkabalesetként jelenik meg. A korábbi Mt.-ben a munkáltatónak ezzel kapcsolatos felelőssége a veszélyes üzemi felelősség analógiájára volt rendezve. A korábbi Mt. 174. §-a ugyanis kimondta, hogy a munkáltató a munkavállalónak a munkaviszonyával összefüggésben okozott kárért vétkességre tekintet nélkül felel, ami alól csak akkor mentesülhet, ha bizonyítja, hogy a kárt működési körén kívül eső elháríthatatlan ok vagy kizárólag a károsult (munkavállaló) okozta. Tehát a kimentési ok csak az elháríthatatlanság, a *vis maior* lehetett ugyanúgy, mint a veszélyes üzemi felelősségnél. Ha pedig a károsult munkavállaló maga is vétkesen, vagyis minden hasonló munkakörben dolgozótól elvárható gondosság megszegésével hatott közre az őt ért kár keletkezésében, kármegosztásra kerülhet sor. Minden esetre az új Mt. 72. pontjába foglalt előírások szerint bár szintén vétkesség nélkül felel a munkáltató a munkavállalót ért károkért, azonban a korábbi jogi szabályozáshoz képest könnyebben tudja kimenteni magát azzal, hogy kár az ellenőrzési körén kívül keletkezett, és hogy a munkavállalót ért kár a részéről nem volt előrelátható. Azzal, ugyanis, ha a

munkáltató felvesz egy olyan személyt munkavállalónak, aki elrejtve robbanóanyagot visz be az üzembe vagy a műhelybe, és azt ott felrobbantja, a műhely tetőzete, valamint a falai le- és beomlanak, megsérülhetnek utcai járókelők és az utcán közlekedő vagy parkoló kocsik, akiket ért kár ilyenkor a veszélyes üzemi felelősség szerint kerül elbírálásra. Ezért az üzemen kívüliek irányában az üzemtulajdonos, illetve üzembirtokos a veszélyes üzemi felelősség alapján sokkal nehezebben tudja kimenteni magát, mint az üzemben dolgozókkal szemben, mivel esetükben az előreláthatóság lehetetlenségére tud a munkáltató hivatkozni. Ilyen vagy hasonló esetekben ezért az üzemben dolgozó kárt szenvedett munkavállalók a kívülálló károsultakkal szemben hátrányosabb helyzetben vannak, ami szembe megy az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvénnyel.²¹

Ezen kívül a munkáltató javára megalkotott másik, az ellenőrzési körön kívüli-séggel összefüggő, *ex lege* fennálló kimentési lehetőség is sántít. Adódnak ugyanis olyan munkakörök, mint például a nem helyhez kötöttek, amelyek távolsági közlekedéssel állnak összefüggésben, mint amilyen a gépkocsivezetői, árufuvarozói és árukísérői munkakör, vagy az olyan munkakör, ahol a megrendelő vagy megbízó ügyfelek részére azok telepén vagy tartózkodási helyén kell valamit elintézni, és ezért az ilyen tevékenységet ellátó munkavállalóknak állandó mozgásban kell lenniük. Az ilyen állandó közlekedési mozgásban lévő munkavállalók útközben mindig ellenőrzési körön kívül állnak. Ugyanakkor, ha a bírói gyakorlat ezt a munkáltatói ellenőrzési körön kívüliséget kimentési körülményként venné figyelembe, egyértelműen igazságtalanul járna el. Nem véletlen, hogy a munkaügyi bírói gyakorlat tartalmában a korábbi jog szerint jár el ilyen esetekben is, tágan értelmezve az ellenőrzési kört.²² Minden esetre az volna a helyes, ha jogalkotó vagy a Kúria Munkajogi Kollégiuma kimondaná, hogy minden olyan esetben, amikor a munkáltató működése veszélyes üzemi jellegű az ott dolgozó munkavállalókat a munkavégzés közben érő károkat a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint kell elbírálni, és ilyennek kellene minősíteni továbbra is minden olyan sok utazással járó munkakört, ahol a közlekedési eszköz veszélyes üzemnek minősül.

Mindebből azt szűrjük le, hogy az ellenőrzési kör mellett meg kellett volna tartani a működési kört is. Erre utal a Bírósági Határozatokban közölt 2016. M. 9. sz. alatt közölt jogeset, ahol a munkabalesetet elszenvedett kéményseprő, aki a Kéményseprő Vállalat részéről egy családi háznál végzett szolgáltatásként kéményseprést, kérte a tulajdonosnőt, hogy tartsa a létrát, amíg a padlásra felmegy, aki ezt a kérést azzal hátrította el, hogy neki főznie kell. Minthogy a létra kicsúszott, a kéményseprő leesett, és sérülést szenvedett. A vállalat a kártérítést azzal igyekezett elhárítani, hogy kéményseprő munkavállalóit leirattal feljogosította, hogy segítséget kérhessenek a ház vagy a lakás tulajdonosától. A telephelyén kívül viszont nem tudta ellenőrizni,

²¹ PRUGBERGER (5. lj.) 145–150.; PRUGBERGER Tamás – KENDERES György: „A munkaszerződés megszűnésénél releváns előreláthatóság és ellenőrzési kör” I. Prugberger T. vizsgálata, 127–128., II. Kenderes Gy. vizsgálata, 133., in PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *A polgári jogot oktatók XXII. és XXIV. országos találkozójának válogatott tanulmányai. Miskolci konferenciák 2016–2018* (Miskolc: Novotni Alapítvány 2018).

²² V.ö. SÍPKA (5. lj.) IV. és V. fejezet.

hogy a munkavállalója a leiratban foglalt lehetőségével miért nem élt. Ezen kívül a bekövetkezett baleset a leiratba foglalt felhatalmazás alapulvételével nem is volt előrelátható, így azzal számolnia nem is kellett. A károsult felperes keresetét az elsőfokú ítélet elutasította, ami másodfokon helybenhagyással zárult. Felülvizsgálati kérelemmel került az ügy a Kúria elé, amely a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény figyelembevételével kimondta, hogy munkabaleset esetén a munkáltatónak kell bizonyítania, hogy a kár ellenőrzési körén kívül eső körülmény következtében következett be. Önmagában ugyanis a munkáltató telephelyén kívül végzett munka vagy szolgáltatás nem eredményezi a kárelőellenőrzési körön kívüli bekövetkezését (új Mt., 166–167. §; 1993. évi XCIII. törvény). Mindezekre tekintettel a Kúria az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte.²³ Megítélésünk szerint nem kellett volna új eljárásra való kötelezést elrendelni, ha a munkáltató felelősségét megalapozó működésen belüli körülményt az új Mt. nem iktatta volna ki. Hasonló probléma jelentkezett egy másik esetben is, ahol egy borászati vállalat szőlőt szüretelni küldte munkavállalóit, akik közül az egyik – erős allergiában szenvedő – munkás méhcsípés következtében a helyszínen meghalt. Itt is a munkáltató az ellenőrzési körén kívüliségre, valamint az előreláthatóság hiányára alapozva utasította el az örökösök kártérítési igényét. A bíróság álláspontja szerint a szüretelést elrendelő vállalatnak nem kellett azt előre látnia, hogy a szüretelő munkások között van olyan, aki a méhcsípésre különösen allergiás. Ezzel szemben a helyzet az, hogy számolnia kellett volna az ilyen tevékenységet folytató cégnek, hogy a szüreti helyszíneken méhek és a darazsak jelenhetnek meg, és megcsíphetik a szüretelőket, és azzal, hogy vannak olyan személyek, akik az ilyen rovarok csípésére különösen allergiásak, és ezért életveszélyben vannak. Ezért elvárható lett volna a cégtől, hogy a szüretelés helyére egészségügyi alapismeretekkel rendelkezőt, csípésmérget semlegesítő gyógyszerrel ellátva küldjön ki. Egyértelmű lett volna itt is a munkáltatói felelősség fennállása, ha megmaradt volna kritériumként a működési kör.²⁴

Érdeemes megjegyezni még, hogy a nyugat-európai jogokban vagy a bírói gyakorlat, vagy maga a törvény építi be az előreláthatóságot a munkavállaló kártérítési felelősségébe azzal, hogy azon az alapon is mentesíti a munkavállalót a munkáltatónak okozott kár megtérítésének egy része alól, hogy előírja a munkafolyamatoknak az üzem belüli ellenőrzési és kármegelőzési kötelezettségét, továbbá az üzem működésével kapcsolatos kockázatot a munkáltatóra telepíti. Ezért egy megdöntetlen vélelemmel (*presumptio iuris et de iure*) a munkavállaló által a munkáltatónak okozott kár tekintetében úgy foglal állást, hogy a munkáltató is közreműködött a kár előidézésében, mivelhogy nem tett eleget kármegelőzést célzó ellenőrzési kötelezettségének.²⁵ Ez a megoldás Magyarországon még ismeretlen, azonban indokolt volna minél előbb meghonosítani.

²³ EBH 2016. M. 9.

²⁴ EBH 2018. M. 38.

²⁵ DELI Petra Eszter: A munkavállaló általános felelőssége a német és az osztrák modellek jog-összehasonlító keresztmetszetében. PhD értekezés (Szeged: Szegedi Tudomány Egyetem ÁJK, Pólay Elemér Doktori Iskola 2013) 143. és 155.

Ezzel egyúttal el is jutottunk a munkavállalót a munkáltatóval szemben terhelő kártérítési felelősséghez, amit az új Mt. 76. pontja lényegében a korábbi Mt.-hez hasonlóan rendez. Növum csak annyi, hogy nem mindjárt a munkavállaló vétkességi fokából kiindulva állapítja meg a károkozó munkavállaló felelősségének a mértékét, hanem a 179. § (1) beiktatta az inkább objektív jellegű felróhatóság fogalmát,²⁶ ahol az előreláthatóság is számításba jöhet a munkavállaló részéről, azonban csak egy fikcióval. Azzal ugyanis, hogy az előreláthatóságot a károkozás időpontjára teszi, ugyanúgy, mint általában a munkáltató esetében is, az előreláthatóság fogalmilag kizárt. Ugyanakkor a munkáltatónál a munkavállaló által neki okozott kár esetében szerepet játszik az előreláthatóság, mivel a munkáltatónak számolnia kell azzal, hogy a teljes munkaidőt jelentő nyolcórás munkaidőben többször beállhat egy figyelmet elterelő fáradtsági hullám, és ennek nyomán a munkavállaló kárt idézhet elő. Ezt méltányolva a német és az osztrák bírói gyakorlat – a már említettek szerint – két oldalról is mentesíti a munkavállalót a kárfelelősség egy része alól. Egyrészt a munkavállalót terhelő nagyfokú károkozási kockázat alapján méltányosságból olyként, hogy a felróhatóság enyhébb eseteiben a bírói gyakorlat mentesíti a munkavállalót a kártérítési felelősség alól, és csak a súlyosabb mulasztások, felróhatóságok esetén kötelezi a károkozó munkavállalót a kár egy részének a megtérítésére. Sőt, szándékosság esetén is mérsékli a felelősséget legtöbbször azzal, hogy csak a tapadó kár megtérítésére kötelezi a munkáltatót, a munkáltató elmaradt hasznának megtérítésére azonban általában nem. Ez utóbbi esetben a hivatkozási alap az, hogy a munkáltató sem tett eleget az ő tőle elvárható kármegelőzési, felügyeleti feladatának.²⁷ A magyar Mt. 179. § (4). bekezdése is lehetővé tesz hasonló kár-enyhítést, de csak konkrét esetben akkor, ha munkavállaló bizonyítani tudja, hogy a munkáltató a kár-enyhítési kötelezettségének nem tett eleget. A magyar munkajogi szabályozás csak a munkavállalót terhelő károkozási kockázatot méltányolva magába az Mt.-be foglalva a kártérítés felső határát meghatározva korlátozza a kártérítés mértékét az átlagos gondatlansággal okozott kár esetében. Ennek megfelelően az Mt. 179. §-a az átlagos gondatlansággal okozott kár esetén a kártérítés mértékét négy havi távolléti díjra maximálva korlátozza. Viszont a korábbi Mt.-től eltérően a súlyos gondatlanság esetében lehetővé teszi a teljes kártérítésre kötelezést, amit a korábbi Mt. csak a szándékos munkavállalói károkozás esetében tett lehetővé. Megítélésünk szerint ez méltánytalan. Ugyanakkor azonban azzal nem értünk egyet, hogy a magyar Mt. a gondatlan károkozás esetében előre mentesít, és nem a bírói gyakorlatra és annak eseti mérlegelésére bizza a felelősség eseti mérlegelését, miként ezt a német és az osztrák jog teszi. Így ugyanis nem érvényesül eléggé az előreláthatóságon alapuló visszatartó erő. A munkavállaló ugyanis felelőtlenül számíthat annak bizonyítási lehetőségében, hogy a kár bekövetkezése a károkozás idején nem volt előre látható. A károkozó munkavállalóra ugyanis az I. részben bemutatott deliktuális felelősségnél az előreláthatósággal összefüggő kimentés lehe-

²⁶ A 179.§ (1). bekezdésben szereplő „általában elvárhatóság” kitétel a felróhatóságot jelenti, ahol az adott munkakörben dolgozó munkavállalóhoz hasonló képesítésű, képzettségű munkavállalóktól való társadalmi elvárás a mérce.

²⁷ Az előző jegyzet szerinti elvárás érvényes a munkáltatóra is.

tősége áll fen, szó szerint megismételve a Ptk.-nak az Mt. 179. §-ának első fordulójába beiktatott szövegével, miszerint „nem kell megtéríteni azt a kárt, amelynek bekövetkezése a károkozás idején nem volt előrelátható”. Az előreláthatósági klauzulának tehát a munkavállalói kártérítés mérséklésének a megítélésénél is szerepe van. Ezért is lenne jó, ha a Kúria Munkaügyi Kollégiuma – a már tárgyalta 1/2018 VI. 25.) KMK. véleményhez hasonlólt megalkotva – a munkavállalók kártérítési felelőségének a feltételeit is rendezné az ítélkezési gyakorlatra útmutatóként.

Átérve a szövetkezeti tag, valamint a társasági tag, továbbá az ügyvezető munkajogi jellegű felelőségére, a munkát végző egyszerű tag, tartós vállalkozóként vagy ügyintézővel összefüggésben tartós megbízás alapján is dolgozhat, de dolgozhat olyan modell szerint is, ahol a munkajogi elvek érvényesülnek, és az előbb tárgyalta munkajogi kártérítési felelősség analógiája alapján rendeződik a tagok munkavégzéssel kapcsolatos kártérítési felelősége. Az egyszerű gazdasági társaságok esetében, ahol minden tag egyformán képviselői jogkörrel felruházott ügyintéző is egyben, a tagok által a társaságnak, így közkereseti társaságnak (kkt.) vagy betéti társaságnak okozott kárt a polgári jog szabályai, mégpedig a deliktális felelőségi szabályok szerint igényelheti a többi társasági tag a megtérítését. A kisebb károkat azonban általában leírják. A gyakori károkozóval sem a kártérítés szankciórendszerét alkalmazzák, hanem kizárják a tagok sorából elszámolás mellett. A vezető alkalmazott a társasági ügyvezetőhöz, vezető tisztségviselőhöz hasonlóan a polgári jogi felelősség szabályai szerint tartozik felelősséggel az általa okozott károkért. Ezért az előreláthatóság érvényesülése a polgári jogi jogügyletekhez hasonlóan alakul. Ugyanakkor, ahogy a nagyméretű gazdasági társaságok esetében is érvényesül, nem szokás a kisebb jelentőségű döntések eredménytelensége miatt a gazdasági vezetőt felelőségre vonni.²⁸ Gazdasági vezetők esetében annak munkáját időszakosan, általában évenként vagy félévenként értékelik abból a szempontból, hogy intézkedései, valamint döntései a végeredmény tekintetében mennyiben voltak hasznosak a vállalat számára. A vezető tisztségviselőknél, különösen az önálló döntésre jogosult magasabb státusúaknál ez egy hosszabb távra vonatkozik. Ezt figyelembe véve mondja ki a Ptk. 3:117. §-a, hogy ha a társaság legfőbb szerve a vezető tisztségviselő kérésére a beszámoló elfogadásával egyidejűleg az előző üzleti évben kifejtett ügyvezetői tevékenység megfeleltetését megállapító felmentvényt ad, a társaság a vezető tisztségviselő ellen csak akkor léphet fel az ügyvezetői kötelezettségek megsértésére alapozott kártérítési igénnyel, ha a felmentvény megadására alapozott tények és adatok valótlanok vagy hiányosak voltak. Ebben a kérdésben már nem az előreláthatóság alapján jelenik meg a jogkövetkezmény levonása, mivel itt valamilyen olyan jogellenes cselekmény visszamenőleges eltüntetésének kísérletéről van szó, amely jogellenes cselekmény elkövetésénél lehet, hogy a rosszhiszemű előreláthatóság szerepet játszott.

Szót kívánunk ejteni még arról, hogy a tartós vállalkozási és megbízási szerződéseknel, valamint a fővállalkozó és az alvállalkozó egymás közötti viszonyában

²⁸ Vö. PÁL Lajos (szerk.): *A vezető tisztségviselők jogállása és felelősége* (Budapest: HVG-ORAC 2015). A kötetben szereplő tanulmányok több mint fele a vezető tisztségviselői felelőségre súlyt helyez.

is a polgári jogi szabályok szerint az ellenőrzési kör és az előreláthatóság kritériuma szerint kell elbírálni és értékelni a szerződésszegéseket. Azonban a kivitelezési (építési, szerelési) szerződéseknél a szakaszos ellenőrzési lehetőségek, sőt azok előírás szerinti kötelező teljesítése következtében a hibának az ellenőrzés elmaradásának a megállapítása vagy nem megfelelő teljesítése, csakúgy, mint az előreláthatóság elbírálása, nem okoz problémát. Többnyire nem jelent problémát az egyéb tartós vállalkozási és megbízási szerződéseknél akkor sem, ha az egymást követő vagy egymás mellett futó feladatok egymástól elhatárolódnak. Ezért, ha valamelyiket a tartós vállalkozó vagy megbízott nem, vagy nem megfelelően teljesíti, a nem, vagy nem megfelelően teljesített feladatnál meg lehet állapítani, hogy az a szerződésszegő ellenőrzési körön belül vagy kívül volt-e, és a teljesítés elmaradásával vagy nem megfelelő voltával az előreláthatósági klauzula figyelembevételével számolnia kellett volna a tartós vállalkozónak és/vagy a megbízottnak, vagy sem. Kissé más a helyzet az ún. „önfoglalkoztatás” esetében, amelynél a német jog az önfoglalkoztatót „munkavállalóhoz hasonló személy”-nek („*arbeiterähnliche Person*”) nevezi. Ez a foglalkoztatási jogviszony ugyanis olyan, ahol a foglalkoztató úgy foglalkoztatja az önfoglalkoztatót, hogy az formálisan tartós vállalkozásnak tűnjön csak azért, hogy a munkavállaló kötelező társadalombiztosítási járulékfizetéséhez ne kelljen hozzájárulnia. Minden egyéb tekintetben azonban a munkaviszony jegyeit hordja magán. Ezért a germán jogrendszerhez tartozó államok bírói gyakorlata munkaviszonyként bírálja el az ilyen foglalkoztatási viszonyokat,²⁹ míg a frankofon-latin jogrendszerhez tartozó államokban jogszabály mondja ki ezt.³⁰ A magunk részéről Kis Györggyel együtt a jogkövetkezmények levonását ezért a munkajog alapján látjuk megvalósítandónak, míg Gyulavári Tamás inkább hajlik tartós vállalkozásként kezelni az önfoglalkoztatást.³¹ Az új Mt. első javaslata kimondta, hogy az önfoglalkoztatásra a munkajog előírásai az irányadóak. A munkáltatói érdekvédelmi szervezetek nyomására azonban kikerült az elfogadott törvény szövegből ez az előírás.³² Ezért az önfoglalkoztatást a tartós vállalkozási és megbízási szabályok tekintetében kell elbírálni. Ez viszont azt jelenti, hogy a foglalkoztatott szerződésszegését, illetve az abból a foglalkoztatóra származó kárt és az őt terhelő előreláthatóságot és ellenőrzésen kívüliséget nem a deliktuális felelősség, hanem a szerződésszegés szerinti felelősség alapján kell Magyarországon a szigorúbb szabályok szerint elbírálni. Ugyanez vonatkozik azonban a foglalkoztatóra is, aki veszélyes üzemi működés esetén a tartós vállalkozói és/vagy megbízási foglalkoztatóhoz

²⁹ Kiss György: „A munkavállalóhoz hasonló személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának a hiánya a Munka Törvénykönyvében” *Jogtudományi Közlöny* 2013/1.; PRUGBERGER Tamás: Az önfoglalkoztatás intézménye a nyugat-európai és a magyar munkajogban” *Magyar Jog* 2014/2.

³⁰ PRUGBERGER (29. l.).

³¹ GYULAVÁRI Tamás: *A sűrű állam. Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*. Jogtudományi Monográfiák, 6. (Budapest: Pázmány Press 2014) 233–235.

³² A *Magyar munka- és közszolgálati reform európai kitekintéssel* című könyvem (Miskolc: Novotni Kiadó) 2012. évi, első kiadásában a Javaslathoz ezt a változatát pozitívan értékeltem (158.), míg a 2013. évi második kiadásban a végleges szöveget negatívan értékeltem (238.).

hasonlóan csak elháríthatatlansággal mentheti ki magát, ha az önfoglalkoztatójának kárt okoz.

IV. ÖSSZEGEZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉS

Összegezve az eddigieket, úgy látjuk, hogy eredeti álláspontunkkal szemben mind a polgári jog, mind a munkajog területén a tartós szerződésszegéseknél is jelentkező kártérítési felelősség elbírálásának bizonyos esetekben megnyugtatóan alkalmazható a kimentés mérlegelésénél az ellenőrzésen kívüliség és az előreláthatóság kritériuma. Ha a tartós szerződés szakaszokra van bontva, akkor az előreláthatósági klauzula alkalmazásával kapcsolatban semmilyen probléma nem jelentkezik sem a munkajogi jogügylet, sem a polgári jogi jogügylet, illetve kötelelem esetében, mert a szerződő felek részéről az előreláthatósággal kapcsolatos elvárás csak az adott szerződési szakaszra vonatkozik. Ha azonban akár a tartós polgári jogi, valamint a tartós munkajogi szerződésnél ilyen szakaszhatárolások nem állnak fenn, akkor az előreláthatóság a „Treu und Glaube” elv alapján a szerződéskötéskor megdönthető vélelem (*presumptio iuris*) alapján áll fenn, ami a másik fél szerződésszegésével a szerződés szerint eljáró fél részéről azonnal megdől, és előreláthatósága a realitások alapján módosul. Aki pedig a szerződésszegést elkövette, a részéről történő előreláthatóság hiányára csak akkor hivatkozhat, ha a szerződéskötést követően a kötelezettségei folyamatos teljesítése során tőle függetlenül és véletlenül, továbbá hirtelen áll elő egy teljesítést gátló helyzet, ami meggátolja a szerződésszegőt, hogy akadályértesítési kötelezettségének eleget tegyen. Minden ilyen eset, annak kivételével, aki a szerződéséből fakadó kötelezettségeit valamilyen akadály beállása miatt akár végleg, akár pedig csak átmenetileg, teljesíteni nem tudja, a másik felet haladéktalanul értesíteni köteles. Tartós szerződés esetén is ez az elvárás a szerződést nem vagy nem megfelelően teljesíteni tudó részéről fennáll abból eredően is, hogy a vele szerződő másik felet a megghiúsult vagy nem megfelelő teljesítésből érhető kárt megelőzze, vagy a már bekövetkezett kárt enyhítse. Ebből adódik, hogy a hirtelen beálló – és ezért az előre akadályértesítést lehetetlenné tevő – helyzetről is utólagosan a teljesítésben bízó felet haladéktalanul értesíteni kell.

Bár kidomborításra nem került, de elemzésünkben kiténik az is, hogy ellentét húzódik meg az azonos állásponton álló Vékásnak és Fuglinszkynek a polgári jogi szerződésszegés szempontjából, valamint a Kúriának a munkajogi kártérítési felelősség szempontjából előreláthatósági időpontja között, mivel Vékás és Fuglinszky szerint az előreláthatóság fennállását a szerződés megkötésének az időpontjában, míg a Kúria Munkaügyi Kollégiuma szerint a munkajogi kártérítés esetében a kár bekövetkezésének az idején kell vizsgálni. Ezzel kapcsolatosan kimutattuk, hogy ez az ellentmondás áthidalható a károkozás bekövetkezésének idejétől a szerződés megkötésének idejére történő visszatekintéssel és visszakövetkeztetéssel. Ezt kellene kiterjeszteni szubszidiárius jelleggel valamennyi tartós szerződéses kapcsolatra. Egyúttal megjegyezzük, hogy abból, miszerint a szerződéskötéskor és annak teljesítése során valamennyi félnek együtt kell működnie egymással, a kárt elszenvető

részéről is az esetleges kármérséklés miatt vizsgálni szükséges a kárt elszenvető részéről az előreláthatóságot, vagyis azt, hogy kellő gondossággal számolhatott-e azzal, hogy a másik fél a szerződést meg fogja szegni. Ezzel Fuglinszky és Sipka kérdésfeltevésére is válaszoltunk, hogy kinek és mikor mit kell előre látnia.³³

Szociális szempontokat nézve az üzemi működési körnek az ellenőrzési körrel való kicserélése egyértelműen a munkavállalókat érinti hátrányosan, és hasonló a helyzet az által is, hogy az új Mt. a korábbi Mt.-nek a veszélyes üzemi felelősséghez hasonló korlátozott kimentési lehetőségét az előreláthatósági klauzula szélesítette munkáltatók kimentési lehetőségét, ami viszont a munkavállalók esetében csak ritkán alkalmazható. Ezért kis kivételtől eltekintve a munkajogi szakirodalomban e kérdéssel foglalkozó szerzők többségének megállapítása szerint a munkajogi kártérítés szabályainak az új Mt.-el történt módosítása a korábbi Mt. szabályaihoz képest hátrányosabbak a munkavállalók részére, és előnyösebbek a munkáltatók számára. Ezt még olyan szerző is kénytelen megállapítani, aki az új szabályok helyes alkalmazásával foglalkozik értékelést mellőző, egyébként kitűnő tanulmányában.³⁴

³³ FUGLINSZKY (6. lj.); SIPKA (22. lj.).

³⁴ ROMÁN Róbert: „Munkáltató kárfelelőssége üzemi baleset estén” in: *Publicationes Universitatis miscolciensis, sectio Juridica et Politica*. Tomus XXXII (2014) 471–484.